

N:o 136.

Af herr **H. Hedlund** m. fl., om rätt för föreståndare och föreståndarinnor för vissa enskilda läroverk att efter öfvergång till allmänt läroverk eller af stat och kommun gemensamt underhållen samskola få för lönetur tillgodoräkna sig tjänstgöring vid det enskilda läroverket m. m.

Under behandlingen af den stora läroverksfrågan vid 1904 års riksdag hade utan tvifvel litet hvar en känsla af att de framlagda förslagen innehöllo en så öfverväldigande massa detaljer, att det var alldeles omöjligt att fullt öfverskåda räckvidden af de olika bestämmelserna. Det hette också alltemellanåt, att det framför allt gällde att få organisations- och lönefrågorna i deras hufvuddrag lösta och att man i fråga om enskilda punkter senare kunde rätta hvad som möjligen funnes mindre tillfredsställande. Det är för en sådan detalj, som vi nu påkalla Riksdagens uppmärksamhet, för att Riksdagens beslut ej må komma i alltför uppenbar strid med intressen, som regering och Riksdag vid andra tillfällen visat sig omfatta och hvilka säkerligen alltjämt ligga dem om hjärtat.

Då 1904 års Riksdag på förslag af det särskilda utskott, som hade den förberedande behandlingen af läroverksfrågan sig anförtrodd, i sammanhang med ny lönereglering för de allmänna läroverkens lärare beslöt borttaga den rätt, som förut varit dessa lärare medgifven, att efter befordran till ordinarie befattning för lönetur under vissa villkor räkna sig till godo den tid, de tjänstgjort som extraordinarier, ansågs det ligga i sakens natur, att den rätt till motsvarande förmån, som förut varit medgifven docenter vid universiteten och alltsedan 1874 lärare vid enskilda läroverk, upphörde.

I fråga om docenterna gjorde Riksdagen emellertid ett undantag från den uppställda principen, och redan den rätt, som i särskilda utskottets förslag och Riksdagens beslut medgafs lärare vid folkskoleseminarier, högre lärarinneseminariet och sjökrigsskolan, att efter eventuell öfvergång till de allmänna läroverken för lönetur räkna sig till godo tjänstgöring vid nämnda läroanstalter, innebar ju också på visst sätt en afvikelse från principen att icke ta hänsyn till annat än ordinarie tjänstgöring »inom verket».

Inom båda kamrarna fäste flere talare särskild uppmärksamhet vid frågan om de enskilda läroverken, och flere förslag framställdes, i hvilka ingick bibehållande af lönetursrätt i en eller annan form för de enskilda läroverkens lärare. Då emellertid i dessa förslag denna detalj var sammankopplad med andra yrkanden, föll den med dem, därför att man i en så stor fråga måste bortse från detaljer.

Till stöd för särskilda utskottets förslag och Riksdagens beslut att upphäfva rätten till lönetur för extraordinarie tjänstgöring åberopades den af löneregleringskommittén uppställda principen, att för bestämmande af lön hänsyn skall tagas endast till ordinarie tjänstgöring. Vi kunna emellertid icke finna, att denna princip har någon tillämpning på lärare vid enskilda läroverk. De äro icke att jämföra med vare sig ordinarie eller extraordinarie. Vid kunna sålunda uteslutande fästa oss vid rent praktiska synpunkter. Skulle några analogier sökas, ville vi snarast påpeka den rätt, ordinarie lärare nu ha att för lönetur räkna sig till godo äfven den tid, de varit upptagna af annat »offentligt uppdrag». Det synes oss, att åtminstone de enskilda läroverk, som ha dimissionsrätt till studentexamen, stå mycket nära »offentligt uppdrag».

Såväl Riksdag som regering ha upprepade gånger betonat den betydelse, de enskilda läroverken ha för vårt undervisningsväsen. Vi torde i detta afseende få åberopa uttalanden vid 1897, 1898 och 1902 års riksdagar samt uttalanden inom statsrådet den 12 januari 1889, den 14 januari 1898 och den 11 januari 1902, och vi påminna om att efter beslut af 1902 års Riksdag af statsmedel utgå på ordinarie stat årligen 60,000 kronor som understöd åt sådana enskilda »för manlig eller både för manlig och kvinnlig ungdom afsedda läroverk, hvilka med afseende på ämnesföljd, tim- och kursfördelning, undervisningsmetoder eller genom sin organisation i öfrigt äro ägnade att på undervisningens och uppfostrans område anställa sådana försök, som i följd af gällande bestämmelser för de allmänna läroverken icke kunna där anordnas, men som äro af den betydelse, att därigenom en värdefull pedagogisk erfarenhet må vinnas». Af detta anslag lämnas understöd å högst 9,000

kronor till läroverk, som förbereda till studentexamen, högst 3,000 kronor åt 6-klassiga läroverk.

Ingen föreställer sig väl, att de enskilda läroverken förlorat något i betydelse genom de beslut om de allmänna läroverken, som fattades af 1904 års Riksdag. Dels har man att taga hänsyn till deras uppfostringsarbete i och för sig. Dels torde af helt naturliga skäl hädanefter som hittills nya uppslag företrädesvis vara att vänta från in-tresserade pedagoger, som i enskilda anstalter kunna röra sig med större frihet, än för allmänna läroverk gällande stadgar och reglementen, huru elastiska de än må göras, och huru liberalt de än må tillämpas, kunna medgifva. Vi ha oss bekant, att de enskilda läroverkens styrelse till Kungl. Maj:t inkommit med framställningar, som åsyfta att fortfa-rande åt dem bevara den rörelsefrihet, som behöfves för att de skola fylla den uppgift, de ha inom vårt högre undervisningsväsen, och jag är förvissad, att Kungl. Maj:t skall skänka denna framställning det största möjliga tillmötesgående.

Ett enskildt läroverk kan emellertid näppeligen fylla sin uppgift i uppfostrans och undervisningens tjänst, om särskildt dess chefskap är underkastadt alltför täta ombyten, om föreståndaren, med skyldig tanke på sin framtid, alltid nödgas begagna första möjliga tillfälle att vinna fast anställning vid statens läroverk, om han knappt hinner nöd-torftigt göra sig förtrogen med den idékrets, som för läroanstalten i fråga skulle vara karakteristisk, innan han måste lämna sin plats. Det kan knappt förutsättas, att under så ostadiga förhållanden den pe-dagogiska erfarenhet rörande nya organisationsformer och metoder, som man vill vinna genom understödjande af enskilda läroverk, skall i fullt mått kunna vinnas. Det är häraf vi föranledas att yrka på återinförandet af lönetursrätten vid öfvergång till allmänna läroverken för de enskilda läroverkens *föreståndare*. De särskilda utgifter, som vållas statsverket genom en sådan åtgärd, skulle utan tvifvel blifva föga betungande. Dels lär nämligen antalet af enskilda läroverk aldrig bli stort, dels torde — som erfarenheten visar — en föreståndare, som hunnit lefva sig in i en skolas program och där fått ge form åt egna idéer, ha en viss benägenhet att stanna kvar, om det på något sätt är möjligt. Led-ningen af ett läroverk, äfven ett enskildt, torde också från det all-männas synpunkt få anses vara en så maktpåliggande uppgift, att före-ståndare kunde i fråga om lönetur skäligen likställas med ordinarie lä-rare. Vi förutsätta naturligtvis, att en sådan förmån skulle beviljas, endast om föreståndaren äger de kvalifikationer, som fordras för att få ordinarie anställning vid allmänt läroverk, att han vid läroverket har

lika vidsträckt tjänstgöring som rektor vid allmänt läroverk och att det enskilda läroverket i fråga i sammanhang med meddelad dimissionsrätt, tillerkänt statsunderstöd eller annorledes står under offentlig kontroll.

För att ge vårt förslag så små ekonomiska dimensioner som möjligt, skola vi inskränka vårt yrkande om rätt till tjänstårsberäkning för lönetur till föreståndare för sådana högre enskilda läroverk, särskola eller samskolor, som förbereda till studentexamen. Vi förbise härvid ej, att billigheten talar för att äfven vissa andra enskilda läroverk erhöle liknande förmåner; men kunde det då ankomma på Kungl. Maj:t att i hvarje särskildt sådant fall göra framställning till Riksdagen. Då vi tillika inskränka den ifrågasatta rätten till tio år, ha vi bemött den invändning, som annars möjligen kunde låta höra sig, att de allmänna läroverken skulle kunna blifva lidande på att öfvertaga äldre lärare, sedan enskilda läroverk förbrukat deras bästa krafter. För dessa föreståndareplatser måste de enskilda läroverken uppenbarligen så vidt möjligt söka vinna lärare med mera framstående pedagogisk och administrativ begåfning; den erfarenhet, de vunnit som föreståndare för enskildt läroverk, bör äga ett ej ringa värde äfven för ett statsläroverk, och det synes oss därför vara i de allmänna läroverkens intresse, att deras öfvergång till dessa läroverk ej försvåras, hvilket ju skulle blifva fallet, om de, efter 5- eller 10-årig verksamhet som föreståndare vid enskild skola, skulle efter öfvergång till allmänt läroverk nödgas börja i första lönegraden.

Man kan hänvisa de enskilda läroverken till den enkla utvägen att genom tillräcklig aflöning vid sig binda den föreståndare de vilja behålla. Det synes oss emellertid vara högst osannolikt, att enskilda läroverk — äfven om statsunderstödet höjdes till 12,000 kronor, som Kungl. Maj:t 1898 föreslog, eller till 15,000 kronor om året, som af två motionärer yrkades vid 1897 års riksdag — skola blifva i stånd att i fråga om lönevillkor för rektorer och lärare täfla med de allmänna läroverken. Enskilda läroverk kunna naturligtvis aldrig för en längre framtid erbjuda ekonomiska garantier jämförliga med dem staten kan bjuda, de bero alltid rätt mycket af tillfälliga konjunkturen, och risken för framtiden skulle endast kunna uppvägas genom mycket höga löner, så höga att enskilda läroverk hvarken nu eller framdeles lära vara i stånd att gå i land med dem. De olägenheter, vi påpekat, torde sålunda ej kunna hjälpas blott genom höjda statsanslag, utan endast genom beviljande af rätt till tjänstårsberäkning för lönetur efter eventuell öfvergång till allmänt läroverk.

Fruktar man, att privatekonomiska intressen i något enstaka fall

skulle göra sig otillbörligt gällande, kunde man — utom de garantier, som redan finnas — ytterligare stadga, att den förmån, vi yrka, skall tillkomma enskildt läroverks föreståndare endast i det fall, att han icke själf äger läroverket, utan uppbär lön och hans ekonomiska fördelar förty kunna lätt kontrolleras.

Om, som vi hoppas, Riksdagen behjärtar de svårigheter, vi ofvan framdragit, torde det vara obilligt att icke gifva äfven föreståndarinna vid ifrågavarande läroverk en motsvarande rätt att efter öfvergång till af stat och kommun underhållen samskola för lönetur räkna sig till godo den tid hon tjänstgjort som föreståndarinna vid enskildt läroverk, med samma inskränkingar, som blifvit föreslagna i fråga om föreståndare. Frågan skulle få dimensioner, som vi åtminstone för närvarande ej kunna öfverskåda, och bli mycket komplicerad, om rätt till lönetur skulle utsträckas äfven till 6-, 7- eller 8-klassiga fackskolor.

Vi föreslå alltså, att rätt till tjänstårsberäkning för lönetur skulle tillkomma blott föreståndare och föreståndarinna vid sådana enskilda läroverk, som förbereda till mogenhetsexamen.

Däremot synes det oss, att tjänstårsberäkning för *pension* — således en mindre förmån — kunde och borde tillerkännas icke blott åt föreståndare och föreståndarinna vid läroverk af nyss angifna beskaffenhet, utan äfven åt dessas lärare och lärarinnor — naturligtvis under förutsättning att de uppfylla de villkor, som gälla för befordran vid resp. statens läroverk eller de halft kommunala samskolorna. Genom 1904 års Riksdags beslut är stadgadt, att rätt till pension å allmänna indragningstaten tillkommer ämneslärare efter uppnådda 65 lefnads- och 35 tjänstår, ämneslärarinna efter uppnådda 55 lefnads- och 25 tjänstår. Skulle det nu blifva regel, att i dessa tjänstår ej finge inräknas den tid, lärare eller lärarinna tjänstgjort vid enskild läroanstalt, skulle utan tvifvel de mest orimliga konsekvenser visa sig. För hvarje år en lärare eller lärarinna stannade vid enskildt läroverk efter uppnådda 30 års ålder, skulle pensionsåldern (efter öfvergång i allmän tjänst) skjutas undan ett år. En lärare, som vid 40 års ålder, således ännu i sin fulla kraft, öfvergått till allmänt läroverk, skulle först vid 75 års ålder komma i åtnjutande af pension.

På grund af hvad vi ofvan anført, hemställa vi sålunda:

1:o) att Riksdagen måtte medgifva föreståndare och föreståndarinnor vid sådana högre läroverk, särskolor eller samskolor, som förbereda till studentexamen och förty stå under offentlig kontroll, rätt att, såvida de

uppfylla villkoren för befordran till allmänt läroverk eller af stat och kommun gemensamt underhållen samskola, och hafva full tjänstgöring motsvarande den, som åligger rektor eller föreståndarinna vid sådan läroanstalt, efter eventuell öfvergång till sådant läroverk eller samskola, för lönetur räkna sig till godo den tid de tjänstgjort vid enskildt läroverk, dock ej mer än högst tio år;

2:o) att Riksdagen måtte medgifva föreståndare och föreståndarinna, lärare och lärarinnor vid sådant högre läroverk, som förbereder till studentexamen och förty står under offentlig kontroll, rätt att under motsvarande förutsättningar efter eventuell öfvergång till statens allmänna läroverk eller af stat och kommun underhållen samskola, för pension räkna sig till godo den tid, de tjänstgjort vid enskildt läroverk.

Stockholm den 28 januari 1905.

Henrik Hedlund. Hugo Hammar skjöld. Harald Hjärne.

A. A. N. Reuterskiöld. Karl Starbäck.

N:o 137.

Af herr **O. F. Trapp**, om skrifvelse till *Kun gl. Maj:t* angående åtgärder till hämmande af tuberkulossjukdomens utbredning.

Äfven i vårt land har man de senare åren alltmera fått ögonen öppnade för den stora fara tuberkulosen innebär såväl för individen